

Lastensuojelun vaativin ja näkyvin osa

SIRPA TASKINEN

Huostaanotto-kirja perustuu kahteen tutkimushankkeeseen, joiden tutkijoita kirjoittajat pääosin lienevät, joskaan heitä tai heidän taustojaan ei esitellä. Lastensuojelun huostaanotot interventioina -hanketta rahoitti Suomen Akatemia vuosina 2013–2015. Siinä tutkittiin huostaanoton jälkeistä aikaa keräämällä tietoja huostaan otetuilta lapsilta, sosiaalityöntekijöiltä ja sijaishuoltopaikoista.

Legitimacy and Fallibility in Child Welfare Services oli Norwegian Research Councilin 2012–2017 rahoittama hanke, jossa tutkittiin huostaanottopäätöksentekoa Norjassa, Englannissa, Kaliforniassa ja Suomessa.

Kirja on tarkoitettu lastensuojelun ja lähialojen ammattilaisille, ja se soveltuu oppikirjaksi ammattikorkeakouluihin ja yliopistoihin. Kirja keskittyy suomalaisen lastensuojeluun mutta tekee vertailuja myös muiden maiden lainsäädäntöön. Konkreettisia ohjeita se ei tarjoa, joskin tekstissä siellä täällä vilahuttaa suosituksen tapaisia huomioita nykymenettelyistä.

Kirja on jaettu kahteen osaan, joista ensimmäinen osa tarkastelee huostaanottoa päätöksenä ja toinen osa huostaanottoa psykososiaalisena interventiona. Samalla peilataan huostaanottoon osallisten henkilöiden kokemuksia.

Huostaanotto on lastensuojelun vaativin ja myös näkyvin osa. Se on kuitenkin vain varsin pieni osa lastensuojelun kokonaisuudesta, vastoin maallikkohenkilöiden varsin yleistä käsitystä. Kaikki huostaanotot eivät myöskään ole tahdonvastaisia eli huolta-

jan tai 12 vuotta täyttäneen lapsen vastustamia. Ne muodostavat vain noin viidesosan kaikista huostaanotoista (vuonna 2013); kaikki muu lastensuojelu perustuu yhteisymmärrykseen perheen kanssa. – Lukumäärätietoja tahdonvastaisista huostaanotoista ei kuitenkaan jatkossa enää ole saatavissa, kun Tilastokeskus on lopettanut hallinto-oikeuden ratkaisujen tilastoinnin. Tämä on valitettava puutos lastensuojelun muutoinkin hauraassa tietotuotannossa. Tarja Heino huokaakin artikkelissaan, että juuri kun lastensuojelun tietopohjaa on hieman saatu vahvistettua, jokin organisaatio- tai lakiuudistus on toistuvasti tehnyt sen tyhjäksi.

Huostaanoton juridiikkaa selvittävä Raija Huhtanen toteaa, että huostaanotto eroaa muista sosiaalioikeuden interventioista siinä, että se voi perustua yhtä lailla vapaaehtoisuuteen kuin paktoon. Tahdonvastaisista huostaanotoista päätökset tehdään hallinto-oikeudessa, kun muiden osalta riittää sosiaalitoimen ratkaisu. Lapsen huostaanoton erottaa muista sosiaalioikeuden interventioista myös se, että huostaanottopäätös muuttaa sitovasti ei vain lapsen vaan myös hänen huoltajiensa asemaa. Muiden lainsäädännössä olevien pakkotoimien oikeusvaikutukset sen sijaan rajoittuvat vain asianomaiseen henkilöön.

Kaikkialla ei tunneta meikäläistä suostumukseen perustuvaa huostaanottoa, jolla vanhempien oikeuksia kuitenkin rajoitetaan. Monissa muissa Euroopan maissa vapaaehtoinen sijoitus

---

Rosi Enroos, Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.)
Huostaanotto
Lastensuojelun vaativin tehtävä
Vastapaino, 2017

kodin ulkopuolelle eroaa huostaanotosta sekä päätöksentekoprosessina että oikeusvaikutuksiltaan. Suomesta poiketen joissain maissa huostaanotto voi tarkoittaa myös pysyvää sijoitusta, kun se meillä on periaatteessa väliaikainen.

Kuten Pauliina Kuokka ja Tarja Pösö toteavat, tahdonvastaisuus on lastensuojelussa monimutkainen asia. Voidaan kysyä, mitä asianosaisten suostumus huostaanottoon merkitsee, kun sosiaalitoimella on joka tapauksessa oikeus ja velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen. Suostumus ja pakon mahdollisuus ovat hankala yhdistelmä. Tämä ristiriita (yksi monista) on kuitenkin lastensuojelun arkipäivää, jonka/joiden kanssa on yritettävä tulla toimeen.

Oma problematiikkansa on myös kiireellisissä sijoituksissa, joita Elina Pekkarinen ja Tuuli Lamponen pohtivat artikkeleissaan. Aikaisemmin niitä kutsuttiin kiireellisiksi huostaanotoiksi, mutta vuoden 2007 lastensuojelulaissa haluttiin selkiyttää käsitteitä. Toki kiireelliset sijoitukset rinnastuvat huostaanottoon – sillä erolla, että päätös on tehtävä saman tien, ja sijoitus voi kestää vain tietyn lyhyen ajan. Tilanteet ovat usein hyvin vakavia ja edellyttävät lapsen välitöntä pelastamista.

Lapsen kokonaistilanteen hahmottamiseksi tarvittaisiin eri viranomaisten välistä yhteistyötä, mutta usein se kangertelee. Tässä kohden olisi kaivannut salsapitosäädösten aiheuttamien esteiden tarkastelua. Liian usein vaitiolovelvollisuus näyttää syrjäyttävän lapsen edun. Pekkari-sen aineistossa lähes puolet lapsista jäi vaille tukea näkemyserojen tai järjestelmän aukkojen vuoksi.

Riitta Laakso tarkastelee huostaanoton aiheuttamia muutoksia lasten elämässä heidän itsensä kertomana. Varsin monet asiat muuttuvat, kuten arjen turvallisuus ja säännöt sekä suhde vanhempiin ja kavereihin. Sisaruksia ei jostain syystä mainita, vaikka uudessa lastensuojelulaisissa sisarussuhteet nähtiin huomattavan tärkeinä sijoitetujen lasten tukena. Vaikka lasten haastatteluja runsaasti siteerataankin, psykologina jää kaipaamaan lasten kokemusten tarkastelua myös psykologian viitekehyksestä.

Susanna Helavirta puolestaan selvittää sosiaalityöntekijöiden toimintaa ”huostaanoton jälkeen” – epäonnistunut otsikko, kun artikkeli kuitenkin käsittelee huostassa olon aikaisia eli siis huostaanottopäätöksen jälkeisiä toimia. (Tosin lastensuojelun vastuu ei aina pääty edes huostaanoton purkamiseen.) Lapsen asioista vastaaminen edellyttää työskentelyä myös vanhempien kanssa. Helavirran mukaan van-

hempien roolia ja asemaa sävyttää usein enemmän tuen ja kontrollin kohteena oleminen kuin yhteistyökumppanuus tai huoltajuus, joka heillä toki säilyy.

Rajojen määrittely vanhempien oikeuksien ja velvollisuuksien sekä sosiaalityöntekijän tehtävien välillä on sekin yksi lastensuojelun kipukohdista. Tätä pohtivat artikkeleissaan Tarja Vierula ja Noora Aarnio vanhempien elämän kannalta. Monille vanhemmille lastensuojelun väliintulo aiheuttaa suuttumusta ja häpeää. Vaikka kodin arki olisi ollut kaoottista ja väkivaltaista, vasta julkinen puutuminen ikään kuin tekee siitä näkyvää. Varsinkin äidit saattavat reagoida rajusti lasten huostaanottoon, syrjäytymisprosessit ja psykkinet ongelmat lisääntyvät. Aikoinaan valtakunnallisessa itsemurhaprojektissa havaittiin huostaan otettujen lasten äitien kohonnut itsetuhoisuus. Vanhempien tukeminen näissä tilanteissa vaatisikin huomattavaa kehittämistä.

Sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta huostaanottoa selvittää Rosi Enroos. Miten sijaiskodit, perhekodit ja laitokset itse jäsentävät tehtäviään? Artikkelin mukaan käytäntöjen kautta tarkasteltuina laitosten ja perhehoidon rajat eivät näytä kovinkaan selkeiltä. Tämä on merkittävä tieto siltä kannalta, että uuden lastensuojelulain eräessä myöhemmässä muutoksessa edellytetään, että perhehoi-

to olisi aina ensisijainen vaihtoehto. Keskeistä on se, miten lapsi otetaan tullessaan vastaan: se on merkittävä muutosvaihe sekä lapselle että palvelunantajalle. Sen sijaan sijaishuollon muoto sinänsä ei ole ratkaiseva.

Epilogissaan Tarja Pösö toteaa, että kirjan viesti yhteiskuntapolitiikalle on huostaanottojen moninaisuus ja moni-ilmeisyys. Huostaanottoa ei voi sinällään määritellä hyväksi eikä huonoksi, vaan kysymys on toisiinsa kietoutuneista kokemuksista, tunteista ja vaikutuksista. Esimerkiksi huostaanottojen väheneminen ei välttämättä merkitse lasten hyvinvoinnin korkeaa tasoa. Pikemmin se on seuraus siitä, kuinka korkea on yhteiskunnan väliintulon kynnyks ja miten palvelujärjestelmä toimii. Lastensuojeluun väistämättä sisältyvät eri tahojen oikeuksien ristiriidat tulisi tähänastista paremmin tunnistaa ja myöntää.

Kun huostaanotto on luonteeltaan psykososiaalinen interventio, jatkotutkimuksissa voisi toivoa lasten ja vanhempien kokemusten tarkastelua enemmän myös psykologiselta kannalta. Huostaanotto ja kaikki muutkin lastensuojelun toimenpiteet vaikuttavat syvällisesti lapsen ja hänen lähipiirinsä elämään. Lähtökohtana pitäisi olla kaikkien lasten oikeus kasvaa turvallisessa, heidän kasvuaan tukevassa ympäristössä.